

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2018, 7 (5): 218/229

**Günümüzde İcrâ Edilen Ezânların Ses ve Makam Açısından
Değerlendirilmesi**

**An Evaluation of the Recitations of *Adhan* Today in Terms of
the Sound and the Mode (*Maqam*)**

Metin GÜNDOĞDU

Arş. Gör., ZBEÜ İlahiyat Fakültesi

R.A., ZBEU Faculty of Theology

metingundogdu5454@gmail.com

Orcid ID: 0000-0003-4058-8518

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 25.09.2018
Kabul Tarihi / Accepted : 24.12.2018
Yayın Tarihi / Published : 31.12.2018
Yayın Sezonu : Aralık
Pub Date Season : December
Cilt / Volume: 7 Sayı – Issue: 5 Sayfa / Pages: 218-229

Atıf/Cite as: GÜNDOĞDU, M. (2018). Günümüzde İcrâ Edilen Ezânların Ses ve Makam Açısından Değerlendirilmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7 (5), 218-229. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/41845/463750>.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Günümüzde İcrâ Edilen Ezânların Ses ve Makam Açısından Değerlendirilmesi

Öz

Din görevlileri tarafından İslâm âleminde her gün beş vakit okunan ve dinî mûsikînin câmi mûsikîsi formlarından olan ezân, insanları İslâm dinine davet hususunda önemli bir etkiye sahiptir. Nitekim, Hz. Peygamber'in ezânı, ezân rüyasını gördüğü nakledilen sahâbî Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe'ye değil de sesi güzel olan Bilal-i Habeşî'ye okutması ezânın güzel okunması gerektiği ile ilgili bilinen ilk örnektir. Dolayısıyla kutsal davette önemli bir yere sahip olan ezân icrâsı hakkında din görevlilerinin ciddî bir mûsikî eğitimi alması elzemdir. Aksi takdirde her gün beş vakit nâhoş bir edâ ve mûsikî ile ezân icrâsının gerçekleşmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu minvâlde son zamanlarda mûsikî eğitimleri de oldukça yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak, eğitim alındıktan sonra ezânda aşırı nağmeler, gereğinden fazla makam geçkileri yapmak, ezân okuyanların seslerinin son raddelerinde okuma yapması gibi hususlar, ezânın sadeliğini, ağırlığını ve manasını gölgede bırakmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde icrâ edilen ezânlar, ses ve makam açısından genel olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ezân, mûsikî, ses, makam, eğitim.

An Evaluation of the Recitations of *Adhan* Today in Terms of the Sound and the Mode (*Maqam*)

Abstract

Recited five times a day by the religious official called *muazzin* in the Muslim world, *adhan* (call to prayer), which is one of the forms of religious music and mosque music, has a significant effect on calling people to Islam. Indeed, the fact that Prophet Muhammad requested the recitation of *adhan* from Bilal al-Habashi with a beautiful voice, not Abdullah b. Zaid b. Sa'laba, who was reported to have the dream of *adhan*, proves that it should be recited by those with pleasant voice. Therefore, it is essential for *muazzins* to receive a serious musical training about the recitation of *adhan*, a vital part of the holy call of Islam. In this context, the recitations of *adhan* at the present time will be in general evaluated in terms of terms of the sound and the mode (*maqam*).

Keywords: *Adhan*, Music, Sound, Mode (*Maqam*), Training.

Giriş

Ezân kelimesi, “الذَّن” kökünden türemiş bir isim olup sözlükte “bildirmek (i’lâm)” manasındadır. (Zebîdî, (t.y.), XXXIV, 166) İstılahta ise “namaz için çağrı” “النداء للصلاة” anlamındadır. (Mustafa, Ziyad, Abdülkadir, Neccar, (t.y.), I, 11) Yine aynı kökten türeyen “müezzin” kelimesi de “ezân okuyan kişi” (Çetin, 1995, XXII, 36) anlamında olup günümüzde de kullanılmaktadır. Beş vakit farz namazlarının vaktinin geldiğini öncelikli olarak Müslümanlara sonra da İslam’ı tüm insanlığa duyurmayı ifade etmektedir. (Alkan, 2014, I, 89)

İslamiyetin ilk yıllarında ezan, bugünkü şekliyle icrâ edilmiyordu. Vakıt tamam olduğunda “es-salâte, es-salâte” (namaza, namaza) veya “es-salâtü câmi’atün” (namaz bir araya getirir) diye sesli olarak çağrı yapılıyordu. (Bilmen, (t.y.), 151; Aydar, 2016, II, 13; Akdoğan, 2013, 13)

Hicretin ilk yılında mescid inşa edildikten sonra Hz. Peygamber (sav) ashabı ile birlikte devamlı olarak cemaatle namaz kılmaya başlamışlardı. Bu sıralarda vakit namazlarının insanlara nasıl duyurulması gerektiği ile ilgili olarak Allah Rasulü (sav) ashabı ile istişare etti. Sahabeden bazıları; “Nasrânîler gibi çan çalalım” bazıları; “Yahudiler gibi boru çalalım”; bazıları da “Ateş yakıp yukarıya kaldıralım, herkes görür ve namaz vaktinin geldiğini anlar” diye fikir beyân ettiler. Rasulullah (sav) sahabeyi dinledi. Ancak, böyle önemli bir konuda Allah’tan bir işaret bekledi. Nitekim Abdullah b. Zeyd b. Sa’lebe bununla ilgili olarak bir rüya gördü ve bu rüyayı Allah Rasulü’ne (sav) anlattı: “Namaz vaktini halka duyurmak için yapılan istişareden sonra eve geldim ve yattım. Rüyamda elinde çanla birlikte birisi geldi. Ona çanı satıp satmayacağını sordum. O da bana bununla ne yapacağımı sordu. Halkı namaza çağıracağımı söyledim. O da bana: “Sana bundan daha hayırlısını göstereyim mi?” dedi. Ben de “evet” dedim. Bana ezân’ı okudu.” Buna benzer rüyayı içlerinde Hz. Ömer de olmak üzere yirmiye yakın sahabinin de gördüğü rivayet edilmektedir. (Kamiloğlu, 2010, III, 222-223) Görülen rüya sonrasında Hz. Peygamber (sav) sesi güzel olan Bilâl-i Hâbeşî’ye ezân okumasını emretti. İlerleyen yıllarda da Mekke ve Medine’deki mescidlerde müezzinlik yapmaları için sesi güzel ve etkili olan sahabileri görevlendirdi. (Koca, 2015, 14)

Dini mûsikî açısından ezâna baktığımızda; Ezân, câmi mûsikîsi formlarının en önemlilerindedir. Bir kasîde, gazel, mevlîd gibi irticâlî okunmasına rağmen ezânın tavrı bunlara benzememektedir. Bir ilâhi formu gibi farklı güftelerin bestelenmesi ile de oluşmaz. Sadece arapça ezân cümlelerinin seslendirilmesi ile icrâ edilir. Kendine has bir uslûba sahiptir. Ayrıca bir kasîde, mevlîd, Kur’an-ı Kerim veya başka bir dini mûsiki formunun icrâsı, belirli bir zaman ve mekanla sınırlıdır. Ancak ezân, her gün beş defa ve herkesin işitmesi suretiyle okunur. Bu yönüyle de diğer formlardan tamamen ayrılır.

Ezânın okunuşu şöyledir: Hangi makamda okunacaksa ezân, tekbirlerde o makamın ilk perdeleri gösterilir, lafzatullahın açık bir şekilde telaffuz edil-

mesine dikkat edilir. "Eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlesi tekbirlerdeki makam ve perdelerde okunur. "Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullâh" cümlelerinde ise meyâna hazırlık şeklinde bir seyir takip edilir. "Hayye 'ale's-salâh" cümlesi ezânın meyân kısmıdır. Bu kısımda tiz perdeler çıkarılır ve makama uygun geçkiler yapılır. "Hayye 'ale'l-felâh" cümlesi ikinci meyân kısmıdır. Bu kısımda meyânda yapılan münâsîp nağmelere devam edilir. Son tekbirlere gelindiğinde ise makamın karar sesleri gösterilir ve lâilâhe illallâh cümlesinde makamın karar sesi gösterilerek ezân nihâyete erdirilir. (Özcan, 1995, 12, 44)

Eskiden İstanbul'da vakitlere göre ezân, şu makamlarda okunmaktaydı: Sabah ezânı, Sabâ, Dilkeşhâverân makamlarında; Öğle ezânı, Rast, Hicâz makamlarında; İkinci ezânı, Hicâz, Uşşâk, Bayâtî makamlarında; Akşam ezânı, Hicâz, Rast, Segâh, Dügâh makamlarında; Yatsı ezânı, Hicâz, Uşşâk, Bayâtî, Nevâ, Rast makamlarında. Ancak, vakitlere göre ezânın hangi makamda okunacağı yukarıda verilen makamlarla da sınırlı değildir. (Özcan, 44; Kopar, 2010, 29) Makamların vakitlere göre farklılık arz etmesi, makamın ve vaktin insanın ruhu ve bedeni üzerindeki etkisi ile alakalıdır. (Turabi, 2005) Bundan dolayı müezzinler vakitlere göre makamında ezân okumaya özen göstermişlerdir. (Tıraşçı, 2015, 83; Koca, 135)

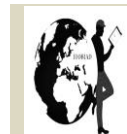
Bu çalışmada, minârelerden ve internette olan ses/video kayıtlarından dinlediğimiz/izlediğimiz kadarıyla ezânlar, ses ve makam açısından genel olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın amacı, günümüzdeki ezân icrâlarına yönelik değerlendirmelerde bulunmak ve ilerleyen zamanlarda muhtemel menfî ezân icrâlarına karşı erbâb-ı himmetin ilgisini uyandırmaktır. Değerlendirmelerin genel olarak yapılmasının sebebi de konunun günümüzle alakalı olması hasebiyle şahısların veya mekânların belirtilmemesi sadece icrâların kritik edilmesi istendiği içindir.

1) Günümüzde İcrâ Edilen Ezânlar

Türkiye'de ezân icrâları, geleneksel olarak İstanbul tavrı dediğimiz Türk mûsikîsinin makamları ve Arap tavrı dediğimiz bir edâ ile gerçekleşmektedir. Genelde bir kişi tarafından vakti geldiğinde minâreden okunmaktadır. Birbirine yakın bazı câmilerde karşılıklı olarak (çifte) da ezânlar okunabilmektedir. Bazı program, merasim veya özel günlerde camilerden karşılıklı olmayıp aynı mekânda çifte, üçlü, dörtlü veya beşli olarak da münavebeli bir şekilde okunabilmektedir. İç ve dış ezân olmak üzere iki çeşit ezân icrâsı vardır. Bu çalışmanın konusu, dış ezânı kapsamaktadır. Öncelikle, günümüzde namaz vakitlerine göre okunan makamlar, kullanılan perdeler, makam geçkileri ile ezâna giriş ve bitiriş perdeleri belirtilecek, akabinde ezân icrâları genel olarak değerlendirilecektir.

a) Sabah Ezânı

Günümüzde sabah ezânları, okuyabilenlerce Sabâ makamı ile icrâ edilmektedir. Gözlemlendiğimiz kadarıyla yapılan makam geçkileri şunlardır: Sabâ-zemzeme, Dügâh, Bestenigâr, Acemaşîrân, Şevkutarâb, Şevkefzâ, Hüseyinî,

Bûselik, Uşşâk, Nişâbûr, Hicâz. Geçki yapılmaksızın genellikle kullanılan perdeler ise şunlardır: Rast, düğâh, segâh, çârgâh, hicâz, dik hisâr, acem, gerdâniye, şehnâz.

Sabah ezanının ilk iki tekbirine (Tekbirler dört ayrı şekilde olmayıp ikişer olarak birleştirilmiştir.) genellikle makamın yedeni olan rast perdesi ile giriş yapıp makamın güçlüsü olan çârgâh perdesi ile tekbîr bitirilmektedir. Bazı icrâlarda ise çârgâh perdesi ile başlangıç yapıp yine aynı perde ile bitirilmektedir. İkinci iki tekbire genelde çok kısa olarak yedenden başlanır, nadir olarak da direkt çârgâhtan başlanır ve güçlü veya kararda tekbir bitirilir. Bazı icrâlarda ise makamın asma kararlarından olan segâh perdesi ile de bitirilir.

Birinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlesine yedenden veya karardan başlanır ve bu cümle, güçlü veya kararda bitirilir. İkinci "eşhedü en lâ ilâhe illallah" cümlesine rast, çârgâh, hicâz, dik hisâr, acem perdelerinden biri ile başlanır ve bu bölüm karar perdesi ile bitirilir. Bazı icrâlarda geçkiler, burada da olmaktadır.

"Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullâh" bölümü, birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlelerinde olduğu gibidir.

"Hayye 'ale's-salâh" ve "hayye 'ale'l-felâh" bölümleri, birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlelerinde olduğu gibidir. Ancak bu bölümler ezânın meyan kısımları olduğu için daha uzun, nağmeli ve makam geçkili-dir.

"Es salâtü hayru'n-mine'n-nevm" cümleleri de birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlelerinde olduğu gibidir. Ancak bir gelenek olmuştur: Bu bölüm, genelde Hüseyinî okunur, Hüseyinî olarak karara gidilir veya Sabâ makamına dönülerek bu bölüm nihâyete erdirilir.

Son tekbirlere yeden veya güçlü ile başlanır ve makamın asma kararlarından olan segâh perdesi, güçlü veya karar perdesi ile bitirilir.

Tehlîle genelde yeden, güçlü veya dik hisâr ile başlanır. Bazı icrâlarda ise son kısım olması açısından daha tiz perdeler olan acem ve muhayyer perdeleri ile de başlanır. Karar perdesi ile de sabah ezânı nihâyete erdirilir.

b) Öğle Ezânı

Günümüzde öğle ezânları, okuyabilenlerce Uşşâk makamında icrâ edilmekle beraber Rast ve Hicâz makamları ile de okunmaktadır. Daha yeni sayabileceğimiz Nihâvend (Nihâvend makamı diğer ezân makamları gibi eskiden beri okunagelmediği için diğerlerine göre farklıdır. Dolayısıyla bu makamda genelde pek geçki yapılmamaktadır. Ancak yine de Neveser, Acemaşîrân gibi geçkilerin yapıldığını görmekteyiz. İnternette "Sûzinak" yazılı bazı ezân icrâları da Sûzinâk olmayıp Nihâvend'dir.) makamında da okunmaktadır. Müşâhede ettiğimiz kadarıyla yapılan makam geçkileri şunlardır: Uşşâk makamında; Hüseyinî, Karcıgar, Bûselik, Nişâbûr, Isfahan, Acem, Acemaşîrân, Kürdî, Acem Kürdî, Muhayyer Kürdî'dir. Rast ve Hicâz makamları

rının geçkileri, asıl vakitleri olarak okunagelen ikindi ve yatsı ezânlarında gösterilecektir. Geçki yapılmaksızın genellikle kullanılan perdeler ise şunlardır: Yegâh, hüseyñîaşîrân, ırak, rast, düğâh, segâh, çârgâh, nevâ, hüseyñî, eviç - acem, gerdâniye, muhayyer.

Öğle ezânının ilk iki tekbirine genellikle Uşşâk makamının yedeni olan rast perdesi veya kararı olan düğâh perdesi ile giriş yapıp makamın güçlüsü olan nevâ perdesi ile iki tekbîr bitirilir. Bazı icrâlarda ise nevâ ile başlangıç yapıp yine aynı perde ile bitirilir. İkinci iki tekbire karar perdesi veya çârgâh perdesi ile başlanır, (nadir olarak da direkt güçlüden başlanır) ve tekbir yine güçlüde bitirilir.

Birinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlesine genelde yedenden başlanır ve cümle, güçlüde bitirilir. İkinci "eşhedü en lâ ilâhe illallah" cümlesine yeden, çârgâh, güçlü, hüseyñî ve acem perdelerinden biri ile başlanır ve bu bölüm karar perdesi ile bitirilir. Bazı icrâlarda geçkiler burada da olmaktadır.

"Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullâh" bölümü, birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlelerinde olduğu gibidir.

"Hayye 'ale's-salâh" ve "hayye 'ale'l-felâh" bölümleri de birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlelerinde olduğu gibidir. Ancak bu bölümler ezânın meyan kısımları olduğu için daha uzun, nağmeli ve makam geçkilidir.

Son tekbirlere karar perdesi veya güçlü ile başlanır ve genelde, makamın güçlüsü ile tekbir bitirilir. Bazı icrâlarda ise makamın asma kararlarından olan segâh perdesi ile bitirilir.

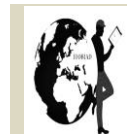
Tehlîle genelde yeden, güçlü, hüseyñî veya acem perdelerinden biri ile başlanır. Bazı icrâlarda ise son kısım olması açısından daha tiz perde olan muhayyer perdesi ile başlanır. Karar perdesi ile de öğle ezânı nihâyete erdirilir.

c) İkinci Ezânı

Günümüzde ikindi ezânları, okuyabilenlerce Rast makamında icrâ edilmekle beraber Hicâz makamı ile de okunmaktadır. Öğle ezânında olduğu gibi ikindi ezânı da Nihâvend makamı ile icrâ edilmektedir. Gözlemlediğimiz kadarıyla yapılan makam geçkileri şunlardır: Rast makamında; Sûzinâk, Hicâzkâr, Nikriz, Nihâvend'dir. Hicâz makamının geçkileri, asıl vakti olarak okunagelen yatsı ezânlarında gösterilecektir. Geçki yapılmaksızın genellikle kullanılan perdeler ise şunlardır: Yegâh, hüseyñîaşîrân, ırak, rast, düğâh, segâh, çârgâh, nevâ, hüseyñî, eviç - acem, gerdâniye, muhayyer.

İkinci ezânının ilk iki tekbirine genellikle yegâh perdesi veya Rast makamının kararı olan rast perdesi ile giriş yapıp makamın güçlüsü olan nevâ perdesi ile iki tekbîr bitirilir. Nadiren, makamın asma kararlarından olan segâh perdesi ile de giriş yapılmaktadır. İkinci iki tekbire karar perdesi ile başlanır, yine nadir olarak segâh perdesi ile de başlanır ve tekbir güçlüde bitirilir.

Birinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlesine genelde yegâh perdesinden veya karar perdesinden başlanır ve cümle, güçlüde bitirilir. İkinci "eşhedü

en lâ ilâhe illallah" cümlesine karar, asma kararlardan olan çârgâh perdesi veya güçlü ile başlanır, bazen acem veya gerdâniye perdesi ile de başlanır ve bu bölüm karar perdesi ile bitirilir. Bazı icrâlarda geçkiler burada da yapılmaktadır.

"Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullâh" bölümü, birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlelerinde olduğu gibidir.

"Hayye 'ale's-salâh" ve "hayye 'ale'l-felâh" bölümleri de birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlelerinde olduğu gibidir. Ancak bu bölümler, ezânın meyan kısımları olduğu için daha uzun, nağmeli ve makam geçkilidir.

Son tekbirlere, karar perdesi veya güçlü ile başlanır ve genelde, makamın güçlüsü ile tekbir bitirilir.

Tehlîle genelde karar, güçlü veya hüseynî perdelerinden biri ile başlanır. Bazı icrâlarda ise son kısım olması açısından kararın oktavı olan gerdâniye perdesi ile başlanır. Karar perdesi ile de ikinci ezânı nihâyete erdirilir.

d) Akşam Ezânı

Günümüzde akşam ezânları, okuyabilenlerce Segâh makamında icrâ edilmektedir. Nadir olarak Hüzzâm makamında da okunmaktadır. Ayrıca diğer ezânların makamlarından biriyle hızlı olarak okumak suretiyle akşam ezânı denemeleri de vardır. Müşâhede ettiğimiz kadarıyla yapılan makam geçkileri şunlardır: Segâh makamında; Müstear ve Hüzzâm makamları. Hüzzâm makamında ise pek geçki yapılmamaktadır. Makam, Segâh olmasın diye mümkün mertebe Hüzzâm'da kalınmaya çalışılmaktadır. Geçki yapılmaksızın genellikle kullanılan perdeler ise şunlardır: Kaba dik hisâr - hüseyynâşîrân, ırak, rast, kürdî, segâh, çârgâh, nevâ, dik hisâr - hüseynî, acem - eviç, gerdâniye.

Akşam ezânının ilk iki tekbirine genellikle Segâh makamının kararı olan segâh perdesi ile girilir ve makamın güçlüsü olan nevâ perdesi ile tekbir bitirilir. İkinci iki tekbire karar perdesi veya makamın yedeni olan kürdî perdesi ile başlanır ve tekbir güçlüde bitirilir.

Birinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlesine rast, yeden veya karar perdesinden başlanır ve cümle, güçlüde bitirilir. İkinci "eşhedü en lâ ilâhe illallah" cümlesine karar, yeden, dik hisâr - hüseynî veya acem perdelerinden biri ile başlanır ve bu bölüm karar perdesi ile bitirilir. Bazı icrâlarda geçkiler burada da yapılmaktadır.

"Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullâh" bölümü, birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlelerinde olduğu gibidir.

"Hayye 'ale's-salâh" ve "hayye 'ale'l-felâh" bölümleri de birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlelerinde olduğu gibidir. Ancak bu bölümler ezânın meyan kısımları olduğu için daha uzun, nağmeli ve makam geçkilidir.

Son tekbirlere rast veya karar perdesi ile başlanır, nadiren de güçlü ile başlanır ve makamın güçlüsü ile tekbir bitirilir.

Tehlîle karar, çârgâh, güçlü, dik hisâr/hüseynî veya acem perdelerinden biri ile başlanır. Karar perdesi ile de akşam ezânı nihâyete erdirilir.

e) Yatsı Ezânı

Günümüzde yatsı ezânları, okuyabilenlerce Hicâz makamında icrâ edilmekle beraber Rast makamı (Bkz. Rast makamının geçkilerini ikindi ezânında belirttik.) ile de okunmaktadır. (Öğle ezânının Rast makamında da okunduğunu görmezsek, yatsı ve ikindi ezânlarının makamlarının (Rast/Hicâz) birbiri ile yer değiştirebildiğini söyleyebiliriz.) Öğle ve ikindi ezânında olduğu gibi Nihâvend makamı, yatsı ezânında da okunmaktadır. Gözlemlediğimiz kadarıyla yapılan makam geçkileri şunlardır: Hicâz makamında; genelde (Hümâyün, Uzzâl ve Zîrgûleli'li Hicâz makamlarını zaten Hicâz ailesinden oldukları için makam geçkilerine dahil etmedik. Ayrıca bazı ezân yarışmalarında Sabâ makamı hemen hemen her makamda geçki olarak kullanılır. Ancak genelde minarelerden icra edilmediği için geçki olarak vermedik.) Nişâbûr, Isfahan, Hicâzkâr (dügâh perdesinde) yapılmaktadır. Geçki yapılmaksızın genellikle kullanılan perdeler ise şunlardır: Yegâh, hüseyînâşîrân, ırak, rast, dügâh, dik kürdî, nîm hicâz, nevâ, hüseyînî, eviç - acem, gerdâniye, muhayyer.

Yatsı ezânının ilk iki tekbirine genellikle Hicâz makamının yedeni olan rast perdesi ve kararı olan dügâh perdesi ile giriş yapıp makamın güçlüsü olan nevâ perdesi ile iki tekbir bitirilir. Bazı icrâlarda ise bir kâmet gibi güçlü ile başlangıç yapıp yine aynı perde ile bitirilir. İkinci iki tekbire karar perdesi veya makamın asma kararlarından olan nîm hicâz perdesi ile başlanır, (nadir olarak da direkt güçlüden başlanır) ve tekbir, yine güçlüde bitirilir.

Birinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlesine genelde yedenden bazen de karar perdesinden başlanır ve cümle, güçlüde bitirilir. İkinci "eşhedü en lâ ilâhe illallah" cümlesine yeden, nîm hicâz, güçlü, hüseyînî, acem veya gerdâniye perdelerinden biri ile başlanır ve bu bölüm, karar perdesi ile bitirilir. Bazı icrâlarda geçkiler burada da olmaktadır.

"Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullâh" bölümü, birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallah" cümlelerinde olduğu gibidir.

"Hayye 'ale's-salâh" ve "hayye 'ale'l-felâh" bölümleri de birinci ve ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallah" cümlelerinde olduğu gibidir. Ancak bu bölümler ezânın meyan kısımları olduğu için daha uzun, nağmeli ve makam geçkilidir.

Son tekbirlere karar perdesi veya güçlü ile başlanır ve genelde, makamın güçlüsü ile tekbir bitirilir. Bazı icrâlarda ise makamın asma kararlarından olan kürdî ile de bitirilir.

Tehlîle genelde yeden, güçlü, hüseyînî, acem, gerdâniye perdelerinden biri ile başlanır. Bazı icrâlarda ise son kısım olması açısından kararın oktavı olan

muhayyer perdesi ile başlanır. Karar perdesi ile de yatsı ezânı nihâyete erdirilir.

Şu hususlar da belirtilmelidir ki: Beş vakit ezân icrâlarında okuyucular tarafından serbest girişler yapıp makam sonradan da ortaya çıkabilmektedir. Yani ilk etapta makam anlaşılmayıp sonradan kendisini de gösterebilmektedir. Ayrıca bölümlerin birinci kısmının girişleri, ikinci kısım gibi olabilmektedir. Meselâ, birinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" kısmına giriş, ikinci "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" kısmının girişinde olduğu gibi makamın güçlüsü civarından da olabilmektedir. Şimdi yukarıda belirtilen ezân icrâlarını genel olarak değerlendirmeye çalışalım.

2) Ezân İcrâlarının Değerlendirilmesi

a) Müsbet Hususlar

Günümüzde ses rengi güzel olup sesini kullanabilen, mûsikî bilgisine sahip ve ses aralığı müsait kişiler olduğu gibi bu kriterlerin bazılarında yoksun olup diğer bazılarında hâiz olan kişiler de vardır.

Gerek internet ortamında gerekse yüz yüze olan ezân kursları ve mûsikî eğitimlerinin de yaygınlaşması ile kaliteli ezân icrâları için oldukça geniş olanaklar sunulmaktadır. (Bkz. internette verilen ezân okuma eğitimlerinden biri, <https://www.youtube.com/watch?v=iXoMhvWg9Kc&t=151s,11.12.2018,16:37>.) Bu eğitimler sayesinde küçük yaşta çocuklar da İstanbul tavrı ile tıpkı kadîm üstadların okuyuşuna benzer bir okuyuş sergileyebilmektedirler. (<https://www.youtube.com/watch?v=nI06PpCsObg,08.05.2018,17:15>.)

Artık, okuyanların seslerini/ses aralıklarını tanımaları, vaktin gerektirdiği makama göre okuma yapabilmeleri, detone olmamaya özen göstermeleri ve makam geçkileri yapabilmeleri, biz dinleyici ve okuyucular açısından önemli gelişmelerdir.

Bunların yanı sıra, mûsikî dersi almadığı halde kulağı sağlam ve dolu olan müezzinler de sıradan olmayan nağme ve geçkiler yaparak etkileyici ezânlar okuyabilmektedir.

b) Menfî Hususlar

Öncelikle ifade edilmelidir ki mûsikî eğitimi almayan ve kulağı da olmayan müezzinlerin olduğu âşikârdır. İl/ilçedeki bazı merkezî câmiler de dâhil olmak üzere köy, kasaba veya mahallelerde bu durum vâkîdir. Hal böyle iken mûsikî eğitimi almayan veya hâlihazırda eğitim safhasında olan (ancak şu anlık ehil olmayan) müezzinler yine bilfiil ezân okuma görevini sürdürmektedir.

Menfî gördüğümüz başka bir husus, mûsikî eğitimi almış veya almamış müezzinlerin ezânı çok tiz okumak istemeleri gözükmektedir. Ezânın çok pest okunmaması gerektiği kabul edilmiş bir gelenektir. Ancak, sesi müsâit olsun veya olmasın, müezzinlerin seslerinin son raddelerinde okuma yapmaları ses telleri açısından son derece tehlikeli ve dinleyiciler açısından da oldukça rahatsız edici olabilmektedir. Daha çok câmi dışında bazı program

veya özel günlerde okunan çifte, üçlü, dörtlü veya beşli ezânlarda sesi diğerlerine göre çok daha tiz olan kişilerin ezâna ilk başlaması ve diğer okuyucuların detone olmamak düşüncesiyle aynı perdeden ezâna devam etmek istemesiyle seslerde çatlama olmakta ve ezânın ağırlığı kalmamaktadır. Bir de ezânın meyân kısmı olan hayye 'ale's-salâh'a daha gelmeden önce tiz perdelere çıkılmakta, dolayısıyla ezân baştan sona meyân olarak okunmuş olmaktadır.

Bir diğer husus, ezânda çok nağme yapılıyor olmasıdır. "Neye göre çok, neye göre az?" diye sorulabilir. Ancak günümüzde de şu ifade kullanılır: "Ezân, hayye 'ale's-salâh'ta başlar". Yani, gelişme bölümü (meyân) burada gösterilir. Henüz meyâna gelmeden "Eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlesinde nağmelere başlanıyor. Neredeyse ilk tekbirlerde nağmeler yapılmaya çalışılacak. Makamsız aşırı sade okumayı tefrit sayarsak çok nağme yapmak da ifrattır ki bu durum fakihler tarafından mekruh görülmüştür. Fıkıh literatüründe ise buna "lahn" (aşırı nağme) denmiş ve bu durum kınanmıştır. (İbn Kudame, 1968, I, 312) Çok nağme yapılmasının bir sonucu olarak da prozodi hataları oluşabilmektedir.

Bir başka husus da ezânda aşırı makam geçkileri yapılmasıdır. Örneğin; başlanılan makama yakın bir veya iki makamda geçki yapılması, kanaatimizce icraya zenginlik katabilir. Ancak, internette verilen ezân eğitimlerinde (Verilen ezân eğitimleri sonucunda nağme ve makam açısından tek tip okumalar da söz konusu olabilmektedir. Halbuki ezânlar, irticâlî okunagelmıştır. Bir besteli eser şeklinde okunması bizce ezândaki zenginliği sınırlandırmaktadır. Eğitim alındıktan sonra müezzinlerin seslerine ve tavırlarına göre icraya özgünlük katmaları tek tip okumayı önler düşüncesindeyiz) veya eğitim amaçlı hazırlanan çok sayıda makâm geçkilerinin olduğu ezânlar, eğitim için faydalı faktörler olmakla birlikte uygulamaya baktığımızda özenti sebebiyle bu fazla makam geçkilerinin icrâlara yansımalarını müşâhede etmekteyiz.

Bir başka menfi husus, bir kâmet gibi veya bir şarkı formunu andıran bileşik makamlarda ezân denemeleri yapılıyor olmasıdır. Meselâ; eskiden icrâ olduğu bilgisine sahip olmadığımız Nihâvend makamında ezân icrâlarının günümüzde yaygınlaşmaya başladığını müşâhede etmekteyiz. Aynı zamanda genellikle şarkı formu ile özdeşleşmiş olan Kürdîlihicâzkâr ve Muhayyerkürdî makamında ezân denemeleri vardır. Bu gibi makamların kullanılmasının doğru olup olmamasıyla ilgili bir kanaatimiz mevcut değildir. Lakin, Ahmet Şahin bu hususta şunları söyler: "Ezân, mürekkepliği az olan ve seyri kolay olan makamlarda okunur. Mesele, çeşnilerin icrasının fazla cümle gerektirip gerektirmediğidir." Ayrıca Şahin, bazı mürekkep makâmın bir kâmet için uygun olabileceğini ancak ezân için uygun olmayacağını ifâde eder. (https://www.youtube.com/watch?v=7r6_54gveag&feature=youtu.be, 07.06.2018, 15:34.)

Uygun olmadığını düşündüğümüz bir durum da ezânın bir ney taksiminin başlangıcı gibi lafızlar arası geçişlerin ağır olmasıdır. Örneğin, "Eşhedü enne

Muhammeden Rasûlullâh" cümlesi şöyle okunabiliyor: Eşhedü en n n n n ne Muham m m m m meder r r r r rasu u u u u ululla a a a a a ah. Yukarıda da bahsedilen çok nağme yapmak meselesinde olduğu gibi bu şeddeli harfler hem çok tutuluyor hem de bu harflerde fazla nağme yapılıyor. Bu ağır okuma neticesinde ezânın süresi de gereğinden fazla uzatılmış olmaktadır. (Bkz. ezân süresi ile ilgili; Turabi, 2017, 8)

Menfî veya müsbet kategorisine girmediğini düşündüğümüz bir husus daha vardır: Ezânda, başlanılan makama tekrar dönmek/dönememek. Örneğin; Uşşâk makamında başlanılan bir ezânda yapılan bazı geçkiler neticesinde yine bu geçkilerde ezânı bitirmek veya istendiği halde asıl makama geri dönememek. Kanaatimizce başlanılan makamda ezânı nihâyete erdirmek gereklidir. Tabi ki bu da gerekli mûsikî birikimi ve istidâdla doğrudan ilgilidir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde ezânı lâyıkiyla icrâ edenler/etmeye çalışanlar ve lâyıkiyla icrâ edemeyenlerin yanında eğitimli veya eğitimsiz fakat kulağı sağlam ve sesi müsait olan müezzinlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ezân okumada uzman olanların hatta bazı eğitimcilerin de ezân icrâsında yukarıda bahsedilen menfi durumlar sergilediği söylenebilir.

Gerek internet ortamında gerekse yüz yüze verilen ezân icrâ eğitimleri sayesinde makam ve sesi kullanabilme konusunda eksiklerin giderilmesi kolay gözükmektedir. Ancak, farklı makam ve tavırlar, değişik nağmeler, muhtelif hançere kullanımları ve mevcuttan farklı okumaların ileride daha da artacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla da ezânın manasının geri planda kalacağı kaçınılmaz gözükmektedir.

Bu konuda şu öneriler sunulabilir: Ezânı güzel okuyamayanlara; mûsikî kulağını geliştirmesi için çok dinleme yapması, birebir mûsikî dersi alması, internette mevcut olan ezân eğitim videoları ve notalarla hazırlanmış makamlı ezân okuma etüdleri. (Bkz. örnek çalışma: Koca, 143-148) Bu hususlarda eğitim almaya yetkililerce ciddi bir yönlendirme yapılabilir ve bu eğitim nihayete erene dek ezânı eğitim görmekte olanların yerine geçici olarak, liyâkatli kişiler okuyabilir. Eğitim tamamlandıktan sonra ezân okuma görevi tekrar resmî görevlisine tevdi edilebilir.

Ezânı güzel okumaya müsait kişilerin ve lâyıkiyla okuyabilenlerin ezânın ağırlığını, sadeliğini ve manasını gölgede bırakacak tarzda okuma yapmalarını elzem gözükmektedir. (Bkz. bu hususta model olabilecek kayıtlardan biri, Bekir Büyükbâş tarafından icrâ edilmiş Segâh makâmında bir ezân; <http://www.youtube.com/watch?v=o3FomjaHuzk>, 11.12.2018, 13:00.) Örneğin; ezânın başı sayılabilecek olan "eşhedü en lâ ilâhe illallâh" cümlesinde nağmelerin başlamaması, meyâna burada çıkılmaması bizce önemlidir. Ayrıca ezânda, okuyan kişinin sesinin son tiz tonlarında okuma yapması, fazla makâm geçkileri ve ezânı kâmete benzeyecek veya şarkı formu gibi ezândan başka formlara benzer bir tavra sokmak önemli problemlerdir.

Ayrıca, ezân okuyan kişilerin yetkililerce devamlı olarak takip edilmesinin ve denetlenmesinin güzel ezân icrâları için oldukça faydalı olacağı kanaatindeyiz. Zîrâ, yeterli takip ve denetimin söz konusu olmadığı âşikârdır.

Kaynakça / Reference

Akdoğan, B., (2013). Çeşitli Yönleriyle Ezânlarımız, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 29, s. 9-62.

Alkan, U., (2014). Geçmişten Günümüze Türklerde Ezan Mûsikîsi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. I, Sayı: 37, s. 86-110.

Aydar, H., (2016). Ezanın Tarihi ve Başka Dillerde Okunması Meselesi, *BÜİFD*, C. II, Sayı: 1, s. 5-48.

Bilmen, Ö., (t.y.), *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul: Çelik Yayınevi.

Çetin, A., (1995). Ezan, C. XXII, İstanbul: DİA.

İbn Kudâme, (1968). *el-Muğnî*, Mısır: Matbaatü'l-Kahire.

Kamiloğlu, R., (2010). "Türk kültüründe Ezan ve Makamları", *Hikmet Yurdu Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. III, Sayı 5, s. 221-237.

Koca, F., (2015). Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 56:2, s. 133-148.

Kopar, S., (2010). *Çeşitli Türk Musikisi Makamlarında Ezan*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE İslam Tarihi ve Sanatları ABD (Türk Din Musikisi).

Özcan, N., (1995). Ezan, C. XXII, İstanbul: DİA.

Tıraşçı, M., (2015). *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, İstanbul: Dört Mevsim Yayınları.

Turabi, A., (2017). *Ezan Okunurken İcra Edilecek Makamlar ve Ezanın Süresi*, Ezan Çalıştay Raporu, İstanbul: DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Turabi, A., (2005). *Gevrekzâde Hafız Hasan Efendi ve Mûsikî Risâlesi*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Zebidî, (t.y.). *Tâcu'l- 'Arûs min cevâhiri'l- kâmûs*, Dâru'l-hidâye.

